

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 18. 27--29. 1974

A SZABVÁNYOS VÉNYMINTÁK SZÁZÉVES ELŐFUTÁRA

DR. KEMPLER KURT

A Gyógyszerészeti Hetilap adatai alapján a szerző egy száz évvel ezelőtti megjelent belügyminiszteri rendelkezést ismertet, amely tulajdonképpen a mai Formulae Normales előfutárának tekinthető. E jogszabály érdekessége, hogy a gyógyszerek rendelésére, elkészítésére és kiadására vonatkozóan is szigorú előírásokat tartalmaz. A készítmények felsorolásából kiderül, hogy a jelenleg hatályos FoNo V, illetőleg a ma alkalmazott magisztrális gyógyszerrendelésnek számos elemét ismerhetjük fel e száz év előtti előíratokban, sőt egyesek a terápiában szinte reneszánszukat élik.

*

A napjainkban hatályos *Formulae Normales V.* — mely a VI. Magyar Gyógyszerkönyv életbe léptetésével párhuzamosan, 1967-ben került forgalomba — a gyógyszerelés terén jelentős feladatot tölt be. E kiadvány gyökerei a régmúlt időkbe nyúlnak vissza.

Már egy évszázaddal ezelőtt, 1872. szeptember 24-én napvilágot látott a belügyminisztériumi 21 628 számú „Valamennyi törvényhatóságokhoz intézett rendelet az új magyar gyógyszerkönyvről összehangzásba hozott »Orvosi rendelvényezési szabvány« életbeléptetése iránt”

Az említett rendelet azonban lényegesen szélesebb körű területet szabályoz, mint ahogyan azt a címéből ítélve hinnénk. Szöveges részében ugyanis a következő kitétel van: „Általános szabályzat azon egészségügyi személyek számára, kik állami, vagy valamely más nyilvános felügyelet alatt álló alap költségén gyógyszereket rendelnek, vagy készítenek.” E rendelkezésével a hatóság elsősorban a gazdaságos gyógyszerrendelést kívánta biztosítani, de fellelhető az összesen 19 paragrafust tartalmazó jogszabályban a gyógyszerek rendelésére és készítésére vonatkozó előírások mellett az elszámolás rendjének szabályozója is.

A továbbiakban az akkori már tizenegyedik évfolyamú Gyógyszerészeti Hetilap 1872. december 1-i számában közzétett szöveg alapján a rendelkezés néhány érdekes részletét ismertetjük.

Az 1 § kimondja, hogy — mai szóhasználattal élve: közületi szállításoknál — a „... fentnevezett egészségügyi közegek a rendelvényezésnél...” (vényírásnál) és gyógyszerkészítésnél „... csak a magyar gyógyszerkönyv és az 1872. évben kiadott árszabványban foglalt gyógyszereket vehetik igénybe”

A 2 § szerint „... a gyógyszerek, úgymint az azokra vonatkozó használati utasítás, határozottan és világosan kijelölendők, alkatrészeik és a rendelt mennyiség betűkkel kiírandók. Vegyi képleteknek és súlyjegyeknek használata tiltva van.”

Az 5 § felsorolt néhány drágább gyógyszert, mint pl. a pézsmát és az illóolajokat, valamint

a pilulát mint gyógyszerformát, amelyeknek „... használata csupán valódi szükség esetében engedtetik.” Az eleoszacharák felírását pedig kategorikusan megtiltja.

A 6. § a külsőleges, valamint füstölésre szolgáló gyógyszerek rendelésekor megköveteli a „venalis” jelző használatát.

A 7. § ugyancsak a takarékoság érdekében házilag — tehát a kórházzal, ill. a beteggel — készítteti el az egyszerű főzeteket, a forrásokat, a borogatásokat, a csóréket; tiltja a lenmagliszt (farina seminum lini) rendelését; helyette az olcsóbb lenmagpogácsa-liszttel (farina placentarum lini) írja elő. A tapaszok felkenésére is ugyancsak házi elkészítést ír elő.

A takarékoság szellemében fogant a 9. §, amikor kimondja, hogy „... theafélék használata lehetőleg kerülendő” A továbbiakban kategorikusan megtiltja az ecet, az olaj, a cukor, a konyhasó, a korpa, a liszt és „... más hasonló, a betegápolásra szükséges anyagok” vényre felírását, mert e cikkeket nem a gyógyszer-tárakból, hanem a kereskedelem-ből kell beszerezni.

A 11. § e) pontja írja elő azt a ma is hatályos követelményt, hogy a gyermekek számára rendelt vényeken mind a gyermek életkorát, mind pedig azt, hogy gyermek számára készítenő, fel kell tüntetni.

Érdekes a 13. § azon rendelkezése, mely szerint csak zöld üveget szabad a gyógyszerek kiadásához rendelni. Ennek a takarékosági előírásnak a gyógyszer helyes eltartására nézve jelentős — bár akkoriban aligha ismert — szakmai előnye volt az, hogy e zöld (palack-) üvegek lúgleadása minimális, így általában megfelelnek a mai „alkáliszegény” előírásnak.

A ma is előforduló gyakorlatot tükrözi a 14. § E szerint „Az orvosok, sebészek és állatorvosok kötelesek mindazon károkat, melyeket jelen szabályzat figyelmen kívül hagyása következtében az államnak vagy nyilvános alapoknak okoznak, mindannyiszor megtéríteni, valahányszor a költségesebb rendelvényezés szükséges voltát igazolni nem képesek.”

A rendelkezések betartásának ellenőrzését a jogszabály a hatósági főorvosok és gyógyintézeti igazgatók köteleességévé teszi. Ők kötelesek a 15 § d) pontjának előírása szerint a szabályellenesnek talált vényeket és számlákat „... veres téntával...” megjelölni. A bármilyen szempontból szabályellenesnek talált számlák visszaküldését kiegészítés vagy igazolás céljából szintén előírja a jogszabály.

A 19. § után következik a vényminták — szám szerint 63 darab — tételes felsorolása és összetétele.

E vények „... egyedül megnevezéseik szigorú megtartása mellett rendelhetők”.

A vényminták felsorolása

- 1 Aqua emetica
- 2 Aqua vegeto-mineralis Goulardi
- 3 Aqua Kreosoti
- 4 Collyrium adstringens
- 5 Collyrium adstringens luteum
- 6 Collyrium cum Argento nitrico
- 7 Collyrium Atropini fortius
- 8 Collyrium Atropini mitius
- 9 Collyrium Beeri
- 10 Collyrium Comradi
- 11 Collyrium Sulfatis Cupri
- 12 Collutorium Natrii boracici
- 13 Decoctum Althaeae
- 14 Decoctum Arnicae Florum
- 15 Decoctum Chinae
- 16 Decoctum Lini
- 17 Decoctum Ononidis spinosae
- 18 Decoctum Salep
- 19 Emplastrum adhaesivum borissicum
- 20 Emplastrum solvens
- 21 Emulsio amygdalina
- 22 Emulsio oleosa
- 23 Infusum Arnicae
- 24 Infusum Valerianae
- 25 Infusum Ipecacuanhae cum Acido phosphorico
- 26 Infusum Foliorum Sennae
- 27 Linimentum ad ambustionem
- 28 Linimentum ammoniatum
- 29 Mixtura Acidi tartarici
- 30 Mixtura cum Acido sulfurico
- 31 Mixtura cum Acido phosphorico
- 32 Mixtura amara
- 33 Mixtura nitrata
- 34 Mixtura Salis ammoniaci
- 35 Mucilago Camphorae
- 36 Pasta Acidi sulfurici
- 37 Pasta Viennensis
- 38 Pilulae Corrosivi
- 39 Pilulae Aloes
- 40 Pilulae laxantes
- 41 Pulvis Chinini bisulfurici
- 42 Pulvis Doweri
- 43 Pulvis emeticus
- 44 Pulvis ferratus
- 45 Pulvis Morphii hydrochlorici
- 46 Pulvis Opii
- 47 Pulvis pro Cataplasmate
- 48 Pulvis pro Synapismo
- 49 Solutio belgica vel Vleminx
- 50 Solutio Ferri sesquichlorati
- 51 Solutio Kalii iodati
- 52 Solutio Sulfatis Chinini
- 53 Solutio Sulfatis Chinini pro injectione subcutanea
- 54 Solutio Morphii hydrochlorici pro injectione subcutanea
- 55 Species Althaeae
- 56 Thea Amara
- 57 Thea diaphoretica
- 58 Thea diuretica
- 59 Unguentum Acidi carbolicum
- 60 Unguentum Hydragyri
- 61 Unguentum ophthalmicum flavum
- 62 Unguentum Sabadillae
- 63 Unguentum ad scabiem

Az egyes készítmények összetételét vizsgálva megállapítható, hogy közel 50%-ban ma is alkalmazott gyógyszerkészítményekről van szó; nem egy köztük — mint pl. a Sol. calcii sulfurati — szinte reneszánszát éli.

Rendkívül érdekes, hogy mindössze két héttel később (1) a lap december 15-i számában már meg

is jelent *Balika Károly* fehérgyarmati gyógyszerész levele, amelyet a szerkesztőnek címzett. E lapszám „TÁRCA” rovatából idézzük: „... ki fogja ellenőrizni az orvost, hogy most szükséges, most nem az általa rendelt gyógyszer, a főorvos, 4—5 mérföldről, két három hó múlva?” — majd tovább: „... a 15 § teljes bizalmatlanságot szavaz a rendelő orvosnak, és kiskorúvá alacsonyítja, és kis rosszakarat vagy ellenszenv a főorvostól — kész a harc.”

Kifogásolja továbbá a levélíró, hogy az „... egész országban minden kis boltban is kaphat a nép mérges szereket, arsenicumtól elkezdve amennyi kell. Nekünk szakértőknek semmi kereszttel jelzett ártatlan szert sem szabad kiadni. — Elégtételül szolgáljon nekünk az, ha a köznép kér valamit — és azt feleljük: ezt nem szabad kiadni — jó hát vesszünk a boltban”

A levélíró tárgyilagosságát bizonyítja végül a következő befejezés: „Ügy szóllok, mint ki semmi ezt érdeklő közalapoknak gyógyszer ki nem szolgáltatok, de az ügy érdekelt”

K. Kempler: *Предшественник Formulae Normales изданный 100 лет тому назад*

На основании данных журнала „Дюльсересети Хетилан” (Фармацевтический Еженедельник), автор излагает изданное сто лет тому назад постановление Министра внутренних дел, которое по сути дела может рассматриваться предшественником издаваемых теперь Formulae normales. Это постановление представляет интерес потому, что в нем содержатся строгие предписания относительно прописывания рецептов, приготовления и выдачи медикаментов. Из перечисленные медикаментов видно, что в находящихся в настоящее время в силе Formulae normales V. и применяемых в настоящее время магистральных лекарствах имеются многие элементы этого столетнего предписания и применение некоторых из них в терапии в настоящее время опять получило распространение.

Dr. K. Kempler: *A forerunner of the Formulae Normales 100 years ago*

On the basis of references from a 100 years old issue of Gyógyszerészeti Hetilap (Pharmaceutical Weekly) a decree of the Minister of Interior is outlined which can be considered as predecessor to the present official formulae “Formulae Normales”. It is characteristic of this decree that it contains rather strict criteria as far as drug prescription, dispensing and supply are concerned. From the listing of preparations it appears, that the present Formulae Normales and the currently used galenicals contain numerous elements of the ancient drug armamentarium. There are many substances which have come to their revival in modern therapy.

K. Kempler: *Ein Vorläufer der Formulae Normales vor 100 Jahren*

Verfasser gibt eine vor 100 Jahren erschienene Anordnung des Innenministers bekannt, die als Vorläufer der heutigen Formulae Normales zu betrachten ist. Merkwürdig ist bei dieser Regelung, dass sie strenge Vorschriften für die Verordnung, Herstellung und Abgabe von Arzneimitteln beinhaltet. Von der Aufzählung der Zubereitungen ist zu erkennen, dass in den heutigen Rezeptformeln Formulae Normales bzw. in der heute üblichen magistralen Arzneiverordnung zahlreiche Elemente der ehemaligen Vorschriften zu erkennen sind.

(Pest megyei Tanács Gyógyszerügyi Központja, Budapest XIV., Uzsoki utca 36/a.)